

Գիտություն

ՀՈՒՆԻՍ

№ 6

(319)

2018 թ.

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի թերթ

Հրատարակվում է 1993 թ. փետրվարից

Սիջազգային գիտաժողով

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ-100»

Մայիսի 25-ին ՀՀ ԳԱԱ նախագահությունում մեկնարկեց «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ-100» խորագրով միջազգային գիտաժողովը: Գիտաժողովը բացեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը: Իր ելույթում նա մասնավորապես ասաց. «1918 թ. մայիսին Սարդարապատի, Ապարանի և Ղարաքիլիսայի հերոսամարտերի շնորհիվ հնարավոր եղավ խափանել հայ ժողովրդի վերջնական բնաջնջման թուրքական ծրագիրը և կյանքի կոչել Հայաստանի Հանրապետությունը: Հայաստանի առաջին Հանրապետությունը ծնվեց ծանր պայմաններում՝ 12 հազար քառակուսի կիլոմետրի վրա, որը, սակայն, աստիճանաբար ամրապնդվեց և ընդարձակվեց: ...Պետականության մոտ երկուսուկես տարվա ընթացքում հայ ժողովուրդն ունեցավ լուրջ առաջընթաց: Երկարատև ընդմիջումից հետո վերականգնվեց հայոց պետականությունը, սկսվեց հայրենադարձությունը, ստեղծվեցին իշխանության մարմիններ, բավականին ուժեղ բանակ, հաստատվեց ժամանակի համար կառավարման ժողովրդավարական համակարգ, մարդկանց մեջ ամրապնդվեց պետականության գիտակցությունն ու զգացողությունը: Թեև ընկավ հանրապետությունը, սակայն նրա գոյությունն անհետևանք չմնաց: Նրա հիմքի վրա բոլշևիկները պարտավորված ստեղծեցին նոր հանրապետություն՝ Խորհրդային Հայաստանը, որի շուրջ 70-ամյա պատմության ընթացքում հայ ժողո-

վուրդն ապրեց տնտեսական ու մշակութային մեծ վերելք: Փաստորեն, Առաջին Հանրապետության հենքի վրա, թեև վարչաքաղաքական միանգամայն այլ համակարգի պայմաններում ստեղծված Խորհրդային Հայաստանն էլ հող նախապատրաստեց երրորդ անկախ Հանրապետության ծնավորման համար»,- իր ելույթում ասաց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսյանը: Գիտաժողովի մասնակիցներին ողջունեց ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարար Սուրեն Պապիկյանը: «Մեկ քառամյակ առաջ հայ ժողովուրդը երկարամյա ընդմիջումից հետո վերականգնեց իր պետականությունը, և այսօր արդեն մեր պատմական հայրենիքի մի անկյունում հայ ժողովուրդը շարունակում է ցույց տալ, որ կենսունակ է

և հետագայում էլ պետք է շարունակի իր ընդլայնումը: Աշխարհասփյուռ հայության դեպի Հայաստան ներգաղթի ապահովումը մեզ համար պետք է դառնա առաջին քայլերից մեկը: Եվ մեր նորաստեղծ կառավարությունն այս կապակցությամբ պետք է գործադրի բոլոր ջանքերը, որպեսզի հայոց պետականությունը դառնա աշխարհասփյուռ հայության համար նոր ապագա կերտելու կարևոր հանգրվան: Սիրելի հայրենակիցներ, հայոց պետականության համար այս կարևոր փուլում շատ բարձր ենք գնահատում գիտությունների ազգային ակադեմիայում կազմակերպված այս միջոցառումը և, կարևորելով Սփյուռ-Արցախ-Հայաստան եռամիասնությունը, սիրով ուզում ենք մեր կառավարության անունից հայտնել, որ այսուհետ էլ մեր քայլերը

պետք է միտված լինեն աշխարհասփյուռ հայության դեպի Հայաստան ներգաղթմանը: Շնորհավորում են բոլորին»,- իր ելույթում ասաց ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարը: Արցախի Հանրապետության նախագահի մանուկի խոսնակ Դավիթ Բաբայանն ընթերցեց Արցախի Հանրապետության նախագահ Բակո Սահակյանի ուղերձը: «1918 թ.-ին նոր էջ բացվեց հայ ժողովրդի պատմության մեջ: Այն մեծ խորհուրդ ունի: Տալիս է բազմաթիվ հարցերի պատասխաններ, հանդիսանում է ոգեշնչման ու հպարտության առիթ: Միևնույն ժամանակ այն պատգամ է հետագա սերունդներին՝ լինել միշտ միասնական ամենածանր պահերին, ամուր պահել հավատը սեփական ուժերի հանդեպ, գերազույն արժեք համարել հայրենիքին անմնացորդ նվիրումն ու ծառայությունը: Հենց սման արժեհամակարգը հնարավորություն տվեց ցեղասպանության ենթարկված մեր ժողովրդին տեր կանգնել իր ճակատագրին...»,- մասնավորապես նշված է Բակո Սահակյանի ուղերձում: ՀՀ սփյուռքի նախարար Մխիթար Հայրապետյանի ուղերձը ներկայացրեց ՀՀ սփյուռքի նախարարության Հայրենադարձության և հետազոտությունների վարչության պետ Գրիգոր Արշակյանը: «...Առաջին Հանրապետության տարիներին զգալիորեն ամրապնդվեց պետականության գիտակցությունն ու զաղափարը, որը հնարավոր դարձրեց >2

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ...»

հաղթահարել խորհրդային իշխանության հաստատման առաջին շրջանում ստեղծված դժվարությունները, ապահովել կրթամշակութային ու հասարակական մեծ առաջընթաց և հող նախապատրաստել 1991 թվականին Հայաստանի Հանրապետության անկախության վերականգնման համար: Սիրելի հայրենակիցներ, Հայաստանի անկախության հռչակումը շրջադարձային եղավ համայն հայության քաղաքական և հոգևոր-մշակութային կյանքում՝ ամրագրելով հայության՝ սեփական ճակատագրին ու երկրին տեր կանգնելու նպատակը»,- մասնավորապես նշված է ՀՀ Սփյուռքի նախարարի ուղերձում:

Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա-ի ողջույնի ուղերձը ներկայացրեց ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնյանը: «Մեծի Տան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիասի Մայրավանքէն հայրապետական օրհնութեամբ, քրիստոնէական ջերմ սիրով ու ազգային վառ ապրումներով կողջունենք ձեզ: Հաւաքուած էք՝ լուսարձակի տակ բերելու ու

վերաարժեւորելու Մայիս 28, 1918-ին հռչակուած Հայաստանի առաջին Հանարապետութիւնը իր ներքին ու արտաքին տարածքներով ու յարակից դէպքերով, զարգացումներով... Ներկայ ամեակը ազգային հպարտութեան ու ցնծութեան առիթ է: Սակայն կը հավատանք, որ միաժամանակ ան մեզի ուղղուած մարտահրաւէր մըն է՝ 100-ամեակի համազգային նշումէն անդին նայելու, ոգիով ու նպատակասլաց մօտեցումով, մեր ժողովրդի ներկային ու ներկայի իրագործումներով կերտուելու կոչուած ապագային... »:

«...Պատմական փաստերը երբ ուսումնասիրում ենք, տեսնում ենք, որ կարող էր այդ հանրապետությունը չստեղծվել, բայց մեր ժողովրդի, նրա քաղաքական ուժերի, կամքի շնորհիվ էր, որ ստեղծվեց այդ հանրապետությունը և ունեցավ վիթխարի դեր մեր հետագա պետականության կերտման համար»,- իր ելույթում մասնավորապես ընդգծեց ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների ակադեմիկոս-քարտուղար, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանը:

ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Արամ Սիմոնյանն էլ նշեց, որ Առաջին Հանրապետության պատմության դասերը պետք է լավ ընկալել, որովհետև հայրենի երկրում ապրող հայ ժողովուրդը միշտ գտնվել է ու այսօր էլ գտնվում է աշխարհաքաղաքական բարդ ու վտանգավոր տարածքում, մի բան, որ Հայաստանի Հանրապետության ներկայիս իշխանություններին, ինչպես քաղաքական ուժերին այն ժամանակ պարտադրում էր, այսօր էլ պարտադրում է վարել այդ իրողությունից բխող բազմակողմանի հիմնավորված ներքին և արտաքին քաղաքականություն: «...Հայ ազգային գաղափարի և նրանով ձևավորված նպատակների լայն քարոզչությունը ազգային, քաղաքական ու հասարակական կազմակերպությունների, գիտության, կրթության, գրականության, մշակույթի բնագավառների գործիչները, և իհարկե, մենք՝ հայ պատմաբաններս, պիտի դիտենք որպես մեր առաջնահերթ խնդիրը: Մեր նոր սերնդին մենք սա պետք է ներշնչենք մշտապես, դարձնենք նրա միսն ու արյունը: Այդ իսկ պատճառով շատ են կարևորում այս գիտա-ժողովը»,- ասաց Արամ Սիմոնյանը:

Թբիլիսիի պետական համալսարանի անկախ գիտահետազոտական միավորի Իվ. Ջավախիշվիլու անվան պատմության և ազգագրության ինստիտուտի տնօրեն, պատմական գիտությունների դոկտոր Գիորգի ճեիշվիլին իր ողջույնի ելույթում մասնավորապես նշեց. «1918 թ.-ին Հարավային Կովկասում երեք անկախ պետություն ձևավորվեց: Մեկը մյուսի հետևից մայիսի 26-ին և 28-ին Թբիլիսիում վրացիները, հայերը և ադրբեջանցիները քվեարկեցին իրենց ազատության համար: Դա պատմական ընտրություն էր, որից մենք այսօր օգտվում ենք: Դա նաև խորհրդանշական էր իր զուգադիպությամբ ժամանակի և տարածության մեջ: Առաջին դեմոկրատական հանրապետությունները կարճատև էին, բայց դրանց հսկայական նշանակությունը մեր ազգերի պատմության մեջ մեծ է: Վրաստանի և Հայաստանի անկախ հանրապետությունների վերականգնման գործընթացը նոր ժամանակակից աշխարհում բավականին հաջող փորձ էր: Վրաց և հայ ժողովուրդները ցույց տվեցին պետական և քաղաքական գիտակցության բարձր մակարդակ»:

Պլենար զեկուցումներով հանդես եկան ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Ռիչարդ Հովհաննիսյանը և ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Արամ Սիմոնյանը: Այնուհետև երկու օրերի ընթացքում շուրջ 70 զեկուցումներով հանդես եկան Հայաստանի, ԱՄՆ-ի, Գերմանիայի, Ռուսաստանի Դաշնության, Վրաստանի գիտնականները:

Գիտաժողովի կազմակերպիչներն էին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան, ՀՀ սփյուռքի նախարարությունը և Երևանի պետական համալսարանը:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն